

Å elske sin neste som seg selv.

Om livsmestring og livskompetanse i hverdagsliv og tro.

Foredrag i Rebekkaloge nr 128 Sarah, Gjøvik torsdag 20. februar 2020

Ved biskop Solveig Fiske

Temaet innbyr til først å stanse opp ved det er å være menneske, hva som betyr noe i livet, og hvordan dette med tro kommer inn.

Hverdagsliv, livet som leves i hverdagen. Det daglige jevne livet, med sine gleder og utfordringer. Der vi bruker oss som de kvinner vi er blitt, gjennom oppvekst og levd liv. Levd liv der våre verdier, det vi står for, på nytt og på nytt blir bygging og styrking av livskompetanse og livsmestring både i det vi står i av personlige relasjoner, i arbeidsliv eller organisasjonssammenheng.

Jeg vil innledningsvis også nevne at jeg er glad for at et av de tverrgående tema i ny overordnet plan for skolen som gjelder fra 1.august 2020 er nettopp livsmestring. Jeg har tro på at denne planen med navnet «*Ny overordnet plan, verdier og prinsipper*» sammen med den faglige fornyelsen vil styrke barns og unges livsmestring med de gode tverrgående temaene som er valgt, blant annet demokrati og medborgerskap, bærekraft og livsmestring.

Da jeg var barn var hverdagslivet preget av oppvekst i en storfamilie der flere generasjoner bodde i det samme huset, og med alt det livet innebar av fellesskap, ensomhet, oppgavefordeling, bekreftelse og identitetsmarkører (det vil si trekk og egenskaper vi kunne kjenne oss igjen i, og som formet oss som mennesker).

Dette med tro var tydelig til stede gjennom respekt for jorda og en ydmykhet for at en trengte den grøda som jorda ga. Vi ba for grøda og maten på bordet. Jeg opplevde også hvordan tro prega besteforeldrene mine, i en livsstil der det dobbelte kjærlighetsbudet (-å elske Gud, og sin neste som deg sjøl) var en identitetsmarkør og et moralsk kompass.

Oppveksten ga mulighet til å styrke livskompetanse så vel som livsmestring. Hverdagene var en strøm av arbeidsdager preget av stolthet og glede, livsutfoldelse med arbeidsiver, der livet var preget av forholdsvis tøffe levekår, og der hverdagen slett ikke var noen dans på roser for noen av oss. Det var lek, deltakelse i korps, i idrett og andre aktiviteter. Vi bodde i generasjonsbolig, og det bød på utfordringer, ikke minst ved at jeg opplevde at det stadig ble stilt spørsmål ved mora mi. Dette formet meg, slik at rett og rettferdighet ble en umistelig verdi. Da jeg ble utnevnt til biskop var det derfor viktig for meg å si at mitt motto, mitt mål er «*Ei kirke for alle*», altså ei kirke med vidåpne dører for alle som vil tilhøre og bruke den.

På mange måter kan vi si at livskompetanse og livsmestring har med nøkkel og nøkkelbruk å gjøre. Hvilke nøkler har vi tilgjengelige? Og hvilke nøkler velger vi å bruke?

Hvem som sitter med nøklene kan være avgjørende! Dette ble så tydelig da vi i 2011 feiret 50 år med kvinners prestedtjeneste i Den norske kirke. Tenk på hvor betydningsfullt det var, at noen med nøkler til kirken sa ja til ordinasjon av kvinner. Vi vet også hvor avgjørende det var at noen hadde mot til å gå gjennom dørene som ble åpnet.

Det er ikke uvesentlig hvem som har fellesskapets nøkler, og hva slags tanker de har som holder i dem; om de åpner eller lukker.

Kirkenøkkelen til Vang kirke var med og skapte historie, som fortsatt preger det norske samfunnet. Hadde ikke sokneprest Øystein Hovden holdt i Vang kirkes nøkkel 19. mars 1961, så hadde norsk historie sett annerledes ut. Daværende domprost i Hamar hadde nøkkel til domkirken, men sa nei. Øystein Hovden i Vang sa ja, og var med og åpnet kirken slik at biskop Schjelderup kunne vigsle den første kvinne, Ingrid Bjerkås, til prest i Den norske kirke.

I forbindelse med diskusjonen om kvinner i prestedtjeneste, skrev biskop Kristian Schjelderup i 1955 at

«kirkelig orden og tradisjon aldri må stå hindrende i veien for det som med livets egen rett bryter fram»

Dette er så godt sagt. Og det utfordrer til å spørre: Hva betyr det i dag?

Da jeg skulle forberede meg (til i kveld) søkte jeg på ordet **hverdag** på internett. Hva kom opp? Jo, et hav av artikler om klær og utstyr, blogger om det samme - og mange sider om menneskers livsutfordringer i hverdagen. Om det offentlige som ikke greier å oppfylle de behov som hjelpetrengende har og om ensomhet og slitasje. Altså ei blanding av behov som glinser som glansbilder og djupe eksistensielle behov. Slik er ofte livet for mennesker i vår del av verden. En pendling mellom det ytre blanke og det grunnleggende behovet vi alle har for å være sett og regnet med, og alle de fordringer og utfordringer som livet selv byr på.

Sterkt inntrykk

Ei venninne av meg hadde sett et TV-program om et stort barnehjem. Der var de ikke så mange ansatte, og barna sov på store sovesaler. De barna som hadde senga si nærmest døra utviklet seg godt, mens mange av de andre ikke gjorde det. Det sier noe om betydningen av å bli sett og bekreftet. Når de ansatte gikk innom sovesalen for å sjekke at alt var i orden, smilte de gjerne til de som lå nærmest døra - og kanskje klappet de barna på kinnet og la dyna rundt dem.

Jeg ønsker bare at noen ser meg!

er ord forfatteren Per Enquist legger i munnen på ei kvinne som opplevde seg oversett i sitt daglige liv.

Se hverandre, gjør en forskjell!

understreker betydningen av å se og bli sett, og hva det gjør med oss.

Vi må begynne med hva det er å være menneske.

For det er det det handler om. Hvem er du? Hvem er jeg?

Et menneske er ikke noe vi først og fremst ser på i kikkert, på avstand, ser på bilder, leser om – hører om Men det er ikke der vi kan hente den viktigste kunnskapen om hva det er å være menneske.

Vi må begynne med oss selv og spørre:

Hva er det viktigste for deg i livet ditt?

De fleste av oss vil si:

At noen ser, bryr seg, ikke overser meg, at jeg hører til sammen med andre.

Ved å kjenne våre egne innerste drømmer og håp for våre liv, kan vi vite at andre har det på samme måten. Og vi kan vite hva andre trenger av oss. Det samme som vi trenger av dem.

Ved å begynne med oss selv inspireres vi til å løfte blikket og se den andre. Filosofen Emmanuel Levinas (som er født i Latvia, og har bodd i Tyskland og Frankrike) setter «Den andre» i sentrum. «Den annens ansikt» viser meg meningen, det vil si retningen som jeg skal orientere meg i.

De modige møtene, som han kaller de, skjer i respekt og omtanke, gjennom nærvær, tillit, ro, trøst, sorg, håp, mening og verdighet. Vi kan ikke oppdage hverandre ved å søke i vårt eget indre, men bare i møte med et annet menneske. Det er den Andre/det andre mennesket som får oss til å forstå og begripe helheten, det totale, i den Annens virkelighet.

Se hverandre – gjør en forskjell!

Det er ei flott setning og ei sterk utfordring.

Vi er alle utleverte til hverandre.

Det er i møte med dette at vi blir moralske personer.

Å bry seg er å se den andres ansikt. Vi utfordres til å se den annen både i kommunen og bomiljøet der vi bor, i landet vårt og videre utover.

Ei av de mest kjente fortellingene i Bibelen er om Sakkeus, Jesus og en stor folkemengde. Om Sakkeus fortelles at han var en tollar i Jeriko, at han var en rik mann, men at han var liten av vekst. Da Jesus kom til Jeriko, klatret Sakkeus opp i et morbætre for å kunne se ham. Da Jesus kom forbi treet, stoppet han og ba Sakkeus komme ned. Dette førte til en samtale hvor Sakkeus erkjente sin egen situasjon, og hvor Jesus siden gjestet tolleren i hans hus, noe som var uhørt etter folkemeningen. Men Jesus tenkte annerledes. Han så Sakkeus som menneske, bekreftet og utfordret ham.

Mange har sagt til meg at dette er deres fortelling fra Bibelen. Hvorfor?

Jo, fordi mange kjenner seg igjen i lengselen etter å se – og bli sett.

Ikke minst håp om at noen:

- Ser mer enn folk flest gjør - og handler annerledes.
- Ser det bankende hjerte.
- Ser ensomhet og lengsel, og vet at det også er noe som heter anger og skam. Men også mulighet for å begynne på nytt slik som Alf Prøysen beskriver det så fint i sangen «Du skal få en dag i mårrå, som rein og ubrukt står»

Jeg vil lese et dikt av Alf Simensen som sier noe om at det ikke alltid er like lett å se og forstå hverandre fullt ut. Det er slik:

Bare du

*det er bare du
som vet alt om livet ditt...
andre kan trolig ane*

*det er bare du
som kjenner gleden din...
andre ser sakens smilet*

*det er bare du
som føler sorgen din...
andre hører kanskje gråten*

egentlig er det bare du

Slik skriver Alf Simensen – og sier noe om at vi aldri kjenner hverandre fullt ut. Alle har vi våre egne indre landskap, våre egne følelser og reaksjonsmåter.

Men det å se hverandre er viktig! Vi trenger hverandre, Vi trenger at noen bryr seg om oss, ser oss, og at andre trenger at vi bryr oss om dem, ser dem.

Det gir håp for framtida at det er slik. For dette kan vi som ansvarlige, vanlige mennesker gjøre noe med. Slik som når vi i kveld setter dette på dagsorden og snakker sammen om se hverandre. Slik kan vi bety noe godt for hverandre.

Det er noe sterkt og flott i å se hverandre og å bry seg, og at andre ser og bryr seg. Det handler om å skape varme rom i vår tid. Varme rom for hverandre. Varme rom som er gode framtidsrom. Så derfor sier jeg med temaet for Verdensdagen for psykisk helse:

*Se hverandre – gjør en forskjell!
Ja, ta vare på hverandre - og slik gjøre en forskjell.*

Det å se et annet menneske handler ikke bare om følelser. Vårt blikk har sitt feste i våre holdninger. Og en holdning har både en tankemessig og en følelsesmessig side. Det tankemessige i det, er at vi oppfatter at det kreves noe av oss, fordres en handling av oss. Og det følelsesmessige i at det som skal gjøres, må fornemmes i nærkontakt med mennesker.

Å se andre og å bry seg, handler om hjerte, hode, hender og føtter. Jeg vil dele to hendelser som beskriver dette.

Først ei beretning om en travel mann og det som hendte en dag han var sent ute til **T-banen i Groruddalen** en morgen han var på vei til jobben. Han måtte rekke et viktig møte. På vei ned til banen holdt han på å snuble i mann som lå i trappa. Han sa:

«Det var ikke så lett å vite om han var full eller syk eller hva ... Men at han trengte hjelp – ja, det så jeg helt tydelig», sa han. «Jeg prøvde å bedøve min ansvarsfølelse, pliktfølelse og samvittighet. Jeg ville rekke T-banen.»

Mens han prøvde å gjøre opp dette med seg selv så han to unge jenter som bøyde seg ned til mannen som lå helt forkommen på bakken. De to unge 15-åringene sørget for at mannen fikk den hjelpen han trengte.

Ofte sies det at ungdom bare tenker på seg selv. Denne hendelsen forteller tydelig om at det ikke er slik. Og han som opplevde dette fikk en skikkelig lærepenge av to unge jenter i Groruddalen.

Den andre opplevelsen jeg vil fortelle om er **møtet med Leonardo**. Han er professor i nevrologi i Roma, men samtidig har han siden han var 16 år vært frivillig medarbeider i Sant Egidio-bevegelsen. Jeg ble berørt av hans innstilling overfor de menneskene han arbeidet iblant.

Hans budskap var at alle mennesker fortjener å bli sett og tiltalt med sitt eget navn. Han spurte:

Hvor mange mennesker kjenner ditt navn?

Videre sa Leonardo:

Tenk hvordan det er for den som vet, at her kjenner ingen navnet mitt, og ingen vil merke om jeg er borte.

Hvis du går forbi en tigger uten å gi, så se uansett personen i øynene og bekreft at han/hun er et menneske. Trolig trenger det mennesket du møter like mye vennlighet som det trenger penger. Kanskje er det smilet du gir det eneste den dagen?

Poenget hans var ikke å gi dårlig samvittighet. Han ville ikke vise til alt det flotte de hadde gjort, men formidle en grunnholdning om at ethvert menneske har et navn og en verdighet.

Da jeg var menighetsprest, spurte vi hvert år konfirmanter om tankene deres rundt det å være ungdom. Vi spurte om framtid og håp, hva de drømmer om og hva som betyr noe for dem.

Felles for svarene er at det som betyr noe er familien, vennene, katten, hesten og hunden, og sjølsagt fotball, ski, handball, skating, drive med dyr. Men absolutt alle skriver de om foreldrene sine, om søsken, besteforeldre og tanter og onkler.

Det er sterkt å lese hvordan konfirmanter skriver, og understreker både opplevd og erfart kjærlighet, og lengsel etter kjærlighet. Når de skriver om venner, handler det om å høre til, kjenne seg trygg på noen, vite at en har venner som en kan betro seg til og som en kan stole på.

Da vi evaluerte konfirmantopplegget, var det tre ting som havnet på topp:

- Å spise sammen
- Å være i kirka, tenne lys
- Å være sammen på en annen måte enn ellers

Dette sier også noe om å se, bli sett og ha arenaer som på ulik måte åpner opp for det. Menneskesyn, livssyn og verdighet hører sammen. Jeg mener det er viktig med sammenhenger der menneskets avmakt og sårbarhet artikuleres klart, og det derfor snakkes usminket og sant om den menneskelige virkelighet.

Jeg vil som biskop at kirka skal være et slikt sted, og at andre arenaer skal være det. Dette sier jeg med bevissthet på at vi erkjenner at det er en nær sammenheng mellom hvordan vi ser på vår egen sårbarhet, styrke og avmakt, og hvordan vi ser den og møter den hos alle mennesker. Ved å dele erfaringer om livet, styrker vi fellesskapet. Våre liv og handlinger er i berøring med, og gir konsekvenser for andre.

Slik du betrakter et menneske, slik behandler du det

sier den danske filosofen Peter Kemp.

Da jeg begynte som prest i Elverum i Østerdalen i råkalde januar 1982, sa en gammel erfaren pensjonert prest og prost at å være prest er ofte å se livet nedenfra.

Se livet nedenfra..

Dette har jeg virkelig erfart. Mange ganger har jeg kjent gråten i halsen i begravelser og kjent at det er både vanskelig og godt å formidle kirka sin tro og tradisjon. Men det har alltid vært trygt å lene seg på liturgien. Den møter livets alle sider, og holder fast i tro, håp og kjærlighet.

22. juli 2011 opplevde vi i Norge ufattelige dager. Terrorhandlinger her, hos oss? Det var helt ubegripelig.

Mange av oss kjente på slike følelser og tanker. Dagen ble så tung og mørk. Gjennom ettermiddagen, kvelden og natta ble den enda tyngre.

Det ble mørkt.

Vi opplevde oss å være djupt i slekt med hverandre. Og i slekt med alle som lever med terror og frykt. I møte med dette umenneskelige og uforståelige søkte vi sammen til det livgivende som har mange navn, og uttrykk som tente fakler og roser. Dette kan samles i ordene: Tro, håp og kjærlighet.

I møte med det uforståelige og grusomme stilles mange og krevende spørsmål om hvordan noe slikt kunne skje. Slike spørsmål representerer en eksistensiell problemstilling som gjelder alle mennesker til alle tider og som gjerne kan benevnes som det ondes problem.

I mange middelalderkirker finnes såkalte grotesker som skulle minne menneskene om de destruktive kreftene i tilværelsen. Med et budskap uten ord sier de:

De onde krefter og makter har mange ansikter.
Gjenkjenn dem i deg og rundt deg!

All verdens gru kan overvelde oss på en slik måte at avmakten tar oss. Løsningen ligger ikke i å late som om det ikke finnes.

Gjennom å våge å se smerten, kan det også ligge en bevegelse mot legedom. En ung kvinne jeg møtte en gang i Rwanda, hadde opplevd overgrep og flere drap av nære familiemedlemmer etter folkemordet. På spørsmål om hvordan hun kunne leve med alle de vonde opplevelsene sa hun:

*Ved å snakke sant om det som har hendt.
Men uten å føre hatet videre på mine barn.*

Spørsmålet om det ondes og lidelsens problem har folk flest, filosofer, teologer og forfattere tumlet med til alle tider. Men ingen har klart å løse det, og det ville være å trenge gjennom et av livets store mysterier. Lettkjøpte forklaringer ville heller ikke gagne noe. Enhver forklaring vil ikke gjøre rettferdighet mot livet selv, i verste fall kan lettkjøpte forklaringer bli et mentalt overgrep.

Om vi ikke kan løse dette store spørsmål, så kan vi nærme oss det fra ulike sider og vinkler. Forfattere og andre kunstnere uttrykker ofte sine verk med bakgrunn i kriser. Filosofene har sin tilnærming og teologene har sin. Ulike religioner gir ulike svar. For mange mennesker er nettopp ondskapens problem den viktigste grunnen til at de ikke tror eller kan tro.

Da Alexander Kielland - plattformen tippet rundt i Nordsjøen 27. mars 1980 omkom 123 mennesker. Presten og politikerens Odd Kristian Reme mistet sin bror i ulykken. Han uttalte etter ulykken:

«hvis Gud var der da dette skjedde,
var Gud i så fall en av dem som omkom.»

Det er dimensjoner over et slikt utsagn om Gud. Både over hvor grusomt livet kan arte seg, og over Guds grenseløse solidaritet og medlidelse med mennesker.

Når vi i dag fokuserer på livskompetanse og livsmestring, og også hverdagsliv og tro, så er det viktig for meg å løfte fram det som gir mot til å snakke sant om livet. Som utfordrer og inspirerer til å snakke med tydelig røst om menneskeverd og si fra når livet blir krenket. Som innebærer en nærhet mellom det en står for, trostilhørighet og levd liv.

Jeg har nå prøvd å si noe om livsmestring og livskompetanse i møte med etiske utfordringer, med livet. Jeg stiller nå dere to spørsmål til ettertanke og samtale:

- *Hvordan kan tro bygge ned fremmedhat, mistenksomhet, redsel og utrygghet?*
- *Hvordan inspirere til tillit, ansvar, generøsitet og raushet?*

Jeg tenker at her har vi mye å dele med hverandre. Det handler om livskompetanse, livsmestring i berøring med den hverdagen vi står og de aktuelle etiske og eksistensielle situasjonene vi stadig utfordres på.

Helt til slutt vil jeg dele et dikt som betyr mye for meg. Det er som en visjon – Hans Børli skriver:

*Ord og Liv
Jeg har drømt om at
en gang – en eneste –
skulle ord og liv bli ett*